

*Башун А.В.**

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ – НОВИЙ ШЛЯХ УКРАЇНИ

The article is devoted to the provisions of International and European law which regulate the relations in a field of alternative sources of energy. Also, the author paid attention to the provisions concerning alternative energy in Ukrainian legislation.

Використання енергії, що отримується з альтернативних джерел, таких як сонце, вітер, вода та хвилі, підтримує сталий розвиток завдяки зменшенню викидів вуглецю, що сприяє посиленню енергетичної та кліматичної безпеки багатьох країн світу. Поряд із основними законодавчими актами у багатьох країнах світу створені цілі системи законодавства з управління та стимулювання розвитку використання альтернативних джерел енергії та пов'язаних із цим заходів [1]. В свою чергу, хоча в законодавстві України і передбачено державне управління у сфері альтернативних джерел енергії, закріпленого перш за все Законом України «Про альтернативні джерела енергії» [8], однак реальний стан законодавства України в зазначеній сфері залишається далеким від міжнародних та європейських стандартів. Головною причиною гальмування розвитку нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії є недосконалість законодавчої бази України, яка в цілому має будуватись на принципах та стандартах, закріплених міжнародним та європейським правом в цій галузі. Особливої значущості дана тема набуває саме в сучасний період – період необхідності зменшення залежності України від імпортованих енергетичних ресурсів, оскільки очікується, що відновлювані енергетичні ресурси будуть економічно конкурентоспроможними у порівнянні з традиційними джерелами.

Метою статті є висвітлення правових основ регулювання відносин у сфері альтернативних джерел енергії в міжнародному та європейському праві. Крім того, автором зосереджується увага на основах законодавчого регулювання альтернативних джерел енергії України.

Перш за все, слід наголосити на тому, що Україна підписала Меморандум про приєднання до Договору про створення Енергетичного Співтовариства, що в цілому вже підкреслює євро інтеграційні прагнення України у енергетичних аспектах. Правовому регулюванню альтернативних джерел енергії в Україні відводиться особлива увага, однак поряд із цим українське законодавство у зазначеній сфері ще містить багато прогалин та потребує подальшої апроксимації із міжнародними стандартами.

По-перше, зазначимо, що понятійний апарат терміну «альтернативні джерела енергії» в сучасному міжнародному та європейському праві значно розширений. Так, як українське законодавство, так і законодавство більшості країн світу застосовує терміни «альтернативні», «поновлювальні», «нетрадиційні» та «відновлювальні» джерела енергії як рівнозначні та такі, що мають однакове тлумачення.

Так, правовою основою для міжнародного енергетичного співробітництва сьогодні виступає Договір до Енергетичної Хартії. Підпунктом (d) пункту 1 статті 19 Договору до

* аспірант кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: д.ю.н., доц. Буткевич О.В.

Енергетичної Хартії визначено, що Сторони, що домовляються приділяють особливу увагу підвищенню енергоефективності, освоєнню та використанню відновлювальних джерел енергії, заохоченню використання більш чистих видів палива та використанню технологій та технологічних засобів, які сприяють зниженню забруднення [7].

Крім того, міжнародна спільнота визначила одним із шляхів розв'язання проблеми зміни клімату, безпеки енергопостачання та безумовно енергетичної залежності переважної кількості країн світу саме значний потенціал використання альтернативних джерел енергії. Із підписанням Кіотського протоколу 1997 року до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [12] використання альтернативних джерел енергії виявляється в тому числі «логічним кроком» у світлі взятих державами зобов'язань щодо зменшення викидів «парникових» газів.

Разом з цим, досконала законодавча база щодо регулювання відносин у сфері альтернативних джерел енергії розроблена та успішно функціонує на теренах Європейського Союзу. Так, Договором про функціонування Європейського Союзу [6], а саме статтею 191 якого визначено, що політика Європейського Союзу сприяє досягненню виваженого та раціонального використання природних ресурсів.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють відносини у сфері використання альтернативних джерел енергії в Європейському Союзі, є Директива 2009/28/ЄС [5] від 23 квітня 2009 року про створення сприятливих умов використання енергії, використаної з відновлювальних джерел енергії, яка вносить зміни та в подальшому відмінняє Директиву 2001/77/ЄС та Директиву 2003/30/ЄС; Директива 2003/54/ЄС [2] від 26 червня 2003 року стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 96/92/ЄС, та Директива 2001/77/ЄС [4] від 27 вересня 2001 року про створення сприятливих умов продажу електроенергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії, на внутрішньому ринку електричної енергії.

Відповідно до положень підпункту (а) пункту 1 статті 2 Директиви 2009/28/ЄС, «енергія, вироблена з відновлювальних джерел енергії» - є енергія, що походить з невикопних відновлювальних джерел, таких як вітряна, сонячна, аеротермічна, геотермічна, гідротермічна енергії та енергія океану, гідравлічна енергія, енергія біомаси, газ органічних відходів, що отримується внаслідок їх захоронення, газ з очисних каналізаційних споруд та біогаз. Однак, слід зазначити, що у законодавстві деяких країн Європи (Чеська Республіка, Федеративна Німецька Республіка) передбачено певні обмеження щодо віднесення вітроенергетики та гідроенергетики до переліку альтернативних джерел енергії. Так, наприклад у відповідному законі Чеської Республіки енергія вітроелектростанцій, що знаходяться на території більше 1 км² із загальною потужністю понад 20 МВт, не належить до альтернативних джерел.

Наразі слід зазначити, що вищезазначеними нормативними актами, які регулюють відносини у сфері альтернативних джерел енергії, визначені національні орієнтовні цілі щодо досягнення споживання та виробництва енергії з відновлювальних джерел. Так, стаття 3 Директиви 2001/77/ЄС визначає, що «Держави-члени вживають відповідні заходи для заохочення до підвищення рівня споживання електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії відповідно до національних орієнтовних цілей, передбачених частиною 2. Такі заходи повинні бути пропорційними до цілі, яку необхідно досягти. Найпізніше 27 жовтня 2002 року та кожні наступні п'ять років держави-члени повинні затверджувати та опубліковувати звіт, яким на наступні десять років визначаються національні орієнтовні цілі майбутнього споживання електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії у процентному відношенні споживання електроенергії. Звіт повинен також зазначити ухвалені або передбачені на національному рівні заходи, спрямовані на досягнення зазначених національних орієнтовних цілей. Для визначення таких

цілей 2010 року, держави-члени повинні: врахувати подане у Додатку еталонне значення, забезпечити, щоб цілі відповідали будь-яким національним зобов'язанням, взятим в рамках зобов'язань, пов'язаних з кліматичними змінами, прийнятих Співтовариством відповідно до Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміни клімату».

Крім того, відповідно до зазначено вище статті 3 Директиви 2001/77/ЄС, Комісія у 2004 році реалізувала Повідомлення Раді та Європейському Парламенту стосовно частки відновлювальної енергії в Європейському Співтоваристві «Оцінка впливу законодавчих інструментів та політики Європейського Співтовариства на розвиток відновлювальних енергетичних джерел в Співтоваристві та пропозиції щодо конкретних дій» [13]. В зазначеному документі було здійснено оцінку розвитку відновлювальної енергетики в Європейському Співтоваристві, зокрема положення щодо досягнення цілі у 12 % усього споживання енергії, яка виробляється з альтернативних джерел енергії в 2010 році.

На сьогодні Повідомленням Комісії від 10 лютого 2007 року «Дорожня карта відновлювальної енергетики: відновлювальна енергетика 21 сторіччя: на шляху до побудови екологічного майбутнього» (COM (2006) 848 final) прийнято за мету споживання та виробництва енергії, виробленої із альтернативних джерел енергії у 2020 році на рівні 20% від усього обсягу споживання та виробництва енергії, та 10% споживання та виробництва біопалива. Крім того, у Повідомленні визначено перелік перешкод, які можуть стояти на шляху до досягнення встановлених Повідомленням цілей, а саме потреба в інвестуванні великої кількості грошових мас, адміністративні проблеми, які можуть виникати в результаті процедури установки, тощо. Разом з цим, Комісія має запропонувати відповідні заходи щодо подолання бар'єрів на внутрішньому ринку з метою розвитку відновлювальної енергетики та секторів обігріву та охолодження, зокрема шляхом послаблення адміністративних процедур, удосконалюючи прозорість та доступність інформації, збільшуючи кількість установок щодо виробництва відновлювальних джерел енергії.

До речі, зазначимо, що з приводу адміністративних бар'єрів ситуація щодо дозвільних процедур значно відрізняється серед держав-членів. Директивою 2001/77/ЄС пропонується скоротити загальний процес одержання дозволу шляхом створення більш легкої процедури для малих проектів, встановлення чітких процедур одержання дозволів, тощо.

При розгляді питання щодо правового регулювання відновлювальних джерел енергії, слід звернути увагу на одне суттєве питання, якому в законодавстві Європейського Союзу відводиться значна увага. Мова йде про гарантію походження енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії. Так, відповідно до положення пункту 3 статті 5 Директиви 2001/77/ЄС, гарантія походження має:

- конкретизувати джерело енергії, з якого була вироблена електроенергія, чітко вказуючи дати та місця виробництва, а у випадку гідроелектростанцій, зазначати їх потужність,

- надати можливість виробникам електроенергії, що виробляється з відновлюваних джерел енергії, довести, що електроенергія, яку вони продають, виробляється з відновлюваних джерел енергії, відповідно до змісту зазначеної Директиви.

Крім того, зазначені гарантії походження, які надані відповідно до процедури зазначеної вище, мають бути взаємно визнаними з боку держав-членів. Будь-яка відмова у визнанні гарантії походження енергії з причин, що стосуються запобігання підробки, повинна базуватися на об'єктивних, прозорих і недискримінаційних критеріях. У випадку відмови визнати гарантію походження Комісія може примусити сторону, що відмовляється, до її визнання, враховуючи, зокрема об'єктивні, прозорі та недискримінаційні критерії, на яких базується таке визнання [4].

Законодавство України у сфері альтернативних джерел енергії переважно будується на зазначеному вище Законі України «Про альтернативні джерела енергії» [8], Законі України «Про електроенергетику» [9], Законі України «Про нафту і газ» [11], Законі України «Про альтернативні види палива» [10], постановах та розпорядженнях Кабінету Міністрів України.

Слід зосередити увагу на тому, що статтею 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії», «альтернативними джерелами енергії» визначено відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів. Крім того, Законом визначено і поняття енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, що розширює межі того, що може підпадати під законодавчо визначену енергію, що походить з альтернативних джерел енергії.

Крім того, розпорядженням Кабінету Міністрів від 27 липня 2006 року № 436 затверджено План заходів на 2006-2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року [14], яким передбачено здійснення заходів стосовно підвищення енергоефективності та розвитку нетрадиційних, відновлювальних та альтернативних джерел енергії.

Окреме місце у регулювання відносин у сфері відновлювальних джерел енергії посідає Закон України «Про електроенергетику» [9], відповідно до якого електроенергія взагалі отримала статус товару, запроваджено правові форми організації та функціонування оптового ринку електроенергії країни. Крім того, Законом запроваджено визначення терміну та порядок застосування «зеленого тарифу», який визначено як «спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблена лише малими гідроелектростанціями)». Стаття 5 вищезазначеного Закону встановлює, що державна політика у сфері електроенергетики базується на принципі сприяння розвитку альтернативної енергетики як екологічно чистої і безпаливної підгалузі енергетики шляхом встановлення «зеленого» тарифу та оплати електростанціям, які виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії - вироблену лише малими гідроелектростанціями), всієї виробленої ними електричної енергії в повному обсязі у грошовій формі, без застосування будь-яких видів заліків погашення заборгованості із розрахунків за електроенергію.

Таким чином, порівнюючи регулювання відновлювальних джерел енергії в Європейському Союзі та Україні, слід зазначити, що в цілому правове регулювання відносин у зазначеній сфері має багато спільних рис, таких як визначення альтернативної енергетики окремим видом енергії, поділ за видами, стимулювання виробництва з альтернативних джерел. Однак, разом з цим слід зазначити, що через брак відповідних технологій не розвинені певні види відновлювальної енергетики, такі як сонячна та геотермальна. По-друге, виробництво електроенергії з відновлювальних джерел енергії стримується загальною структурою оптового електричного ринку України та недостатнім ефективним впровадженням «зеленого тарифу».

Аналіз сучасного стану адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в сфері енергетики, включаючи ядерну за напрямком «відновлювані джерела енергії» дозволяє зробити висновок, що рівень адаптації законодавства є середнім. Однак, необхідно вирішити такі проблеми на національному рівні: невизначеність структури ринку альтернативної енергетики, недостатній рівень гарантування споживачам їх

права на вільний вибір джерел енергії, спожитої ними, та недосконала база понятійного апарату, використаного в чинному законодавстві. В останні роки поживався інтерес до альтернативної енергетики, розробляються численні проекти нормативно-правові акти з метою стимулювання розвитку ринку відновлюваних джерел енергії. Однак, необхідно гарантувати економічну, екологічну та соціальну безпечність запроваджуваних проєктів в цій галузі, оскільки такі проєкти мають комплексне значення в контексті сталого розвитку суспільства. Так, розвиток відновлюваної енергетики впливає на стан транспорту, довкілля, безпеки здоров'я та харчування, сільське господарство, енергетику тощо. Саме тому можливі наслідки запровадження будь-якого рішення в цій галузі мають бути всебічно оцінені та зважені.

Список використаної літератури

1. Бушуев В.В. Энергетика России: ожидания и возможности// Энергетическая политика.-Ноябрь 1999 г.- С.3
2. Директива 2003/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2003 року про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії, яка скасовує Директиву 96/92/ЄС (Official Journal L 176, 15/07/2003, p. 37 – 56).
3. Директива 2003/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 травня 2003 року щодо стимулювання використання біопалива та інших видів відновлюваного палива для потреб транспорту (Official Journal L 123, 17.05.2003 p. 42-46).
4. Директива 2001/77/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 року про сприяння виробництву електроенергії з відновлюваних джерел енергії на внутрішньому ринку електроенергії (Official Journal L 283, 27.10.2001 p. 33-40)
5. Директива 2009/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року про сприяння використанню електроенергії з відновлювальних джерел енергії, якою вносяться зміни та в подальшому відміняються Директива 2001/77/ЄС та Директива 2003/30/ЄС (Official Journal L 140, 5.6.2009, p. 16-62)
6. Договір про функціонування Європейського Союзу//Official Journal.-С 115.-09/05/2008.- p.1-331.
7. Договор к Энергетической Хартии и связанные с ним документы. Брюссель: Секретариат Энергетической Хартии.-2004.- С.17.
8. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. (із змінами, внесеними Законом України № 601-VI від 25 вересня 2008 р.)// Відомості Верховної Ради.-2009.-№ 13.-Ст. 155.
9. Закон України «Про електроенергетику» 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР (із змінами, внесеними Законом України 1220-VI від 1 квітня 2009 р.)// Відомості Верховної Ради України.-1998.-№ 1.-Ст.1.
10. Закону України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року № 1391-XIV (із змінами, внесеними згідно із Законом 1391-VI від 21 травня 2009 р.)//Відомості Верховної Ради України.-2000.-№12.-Ст. 94.
11. Закон України «Про нафту і газ» від 12 липня 2001 року № 2665-III (із змінами, внесеними Законом України № 309-VI від 3 червня 2008 р.)//Відомості Верховної Ради України. - 2001.-№ 50.-Ст.262.
12. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 11 листопада 1997 року (ратифікований Законом України від 4 лютого 2004 року № 1430-IV)
13. Повідомлення Комісії «Оцінка впливу законодавчих інструментів та політики Європейського Співтовариства на розвиток відновлювальних енергетичних джерел в Співтоваристві та пропозиції щодо конкретних дій» (COM (2004) 366).

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 436-р від 27 червня 2006 року «Про затвердження плану заходів на 2006-2010 роки щодо реалізації Енергетичної стратегії України на період до 2030 року (<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=436-2006-%F0>)
15. Renewable Energy Road Map// http://europa.eu/legislation_summaries/energy/renewable_energy/127065_en.htm